

INTONATSIYANING NUTQDAGI AHAMIYATI

*Muallif: **Muydinova Oysha***

Qoqon universiteti Andijon filiali

IT ijtimoiy gumanitar (ingliz tili) yo'nalishi

25-24 guruh

E-mail: muydinovaoysha9@gmail.com

Annotatsiya: Intonatsiya nutqning mazmuniy va emotsional tomonini belgilovchi muhim fonetik vositalardan biridir. U gapning ohangi, tovush balandligi, nutq tezligi, pauza va urg'u orqali namoyon bo'lib, fikrning to'liq, aniq va ta'sirchan yetkazilishiga xizmat qiladi. Intonatsiya yordamida gapning kommunikativ turi, so'zlovchining munosabati va hissiy holati ifodalanadi. Ushbu maqolada intonatsiyaning mohiyati, tarkibiy qismlari, turlari, o'zbek tilidagi intonatsion xususiyatlar hamda uning nutqdagi ahamiyati batafsil yoritiladi. Shuningdek, intonatsiyaning ma'no farqlashdagi roli, nutq madaniyatini shakllantirishdagi o'rni va noto'g'ri intonatsiyaning salbiy oqibatlarini tahlil qilinadi.

Abstract: Intonation is a significant phonetic means that determines the melodic and emotional aspect of speech. Through pitch, tempo, pauses, and stress, intonation ensures clear and expressive communication. This article examines the essence of intonation, its components, types, and specific features in the Uzbek language, as well as its role in meaning differentiation and speech culture.

Annotatsiya: Intonatsiya nutqda gapning ohangini belgilovchi fonetik hodisa bo'lib, fikrni aniq va tushunarli ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Mazkur maqolada intonatsiyaning nutqdagi vazifalari va ahamiyati keng tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Intonatsiya, fonetika, nutq, ohang, pauza, tovush balandligi, nutq tezligi, urg'u, gap intonatsiyasi, emotsional nutq, mantiqiy urg'u, nutq madaniyati,

ogʻzaki nutq, yozma nutq, maʼno farqlash, kommunikativ vazifa, oʻzbek tili fonetikasi.

Intonatsiya tilshunoslik fanida fonetikaning muhim masalalaridan biri sifatida oʻrganiladi. U nutqning tovushiy tomonini tashkil etib, gapning mazmunini, soʻzlovchining maqsadini va munosabatini aniqlashga yordam beradi. Agar nutqda intonatsiya boʻlmasa, gap faqat grammatik birliklar yigʻindisidan iborat boʻlib qoladi va muloqot samaradorligi keskin pasayadi. Shu sababli intonatsiya nutqni jonlantiruvchi va mazmun bilan boyituvchi asosiy vosita hisoblanadi.

Intonatsiya bir nechta tarkibiy qismlardan tashkil topadi. Ularga tovush balandligi, nutq tezligi, ritm, pauza va urgʻu kiradi. Ushbu unsurlar oʻzaro uygʻunlashib, gapning umumiy ohangini shakllantiradi. Masalan, tovush balandligining koʻtarilishi hayrat yoki soʻroq maʼnosini bildirsa, pasayishi fikrning tugallanganini anglatadi. Pauzalar esa nutqni mantiqiy boʻlaklarga ajratib, tinglovchiga axborotni yaxshiroq qabul qilish imkonini beradi.

Intonatsiyaning eng muhim vazifalaridan biri — **maʼno farqlash**dir. Bir xil grammatik shakldagi gaplar turli intonatsiya orqali mutlaqo boshqa-boshqa maʼnolarni ifodalashi mumkin. Masalan, bir gap sokin ohangda aytilsa xabar maʼnosini bersa, koʻtarilgan ohangda aytilganda soʻroq yoki shubha maʼnosini bildiradi. Bu holat intonatsiyaning nutqdagi hal qiluvchi rolini yaqqol koʻrsatadi.

Oʻzbek tilida intonatsiya gap turlarini farqlashda muhim vosita hisoblanadi. Xabar gaplar odatda ohangning asta-sekin pasayishi bilan tugallanadi. Soʻroq gaplarda esa ohang koʻtariladi yoki oxirgi boʻgʻinda kuchayadi. Undov gaplar kuchli, emotsional va taʼsirchan intonatsiya bilan talaffuz qilinadi. Ushbu intonatsion xususiyatlar nutqning mazmunini aniq anglashga yordam beradi.

Intonatsiya emotsional-ekspressiv vazifani ham bajaradi. Soʻzlovchining quvonchi, gʻazabi, hayrati, achinishi yoki kinoyasi aynan intonatsiya orqali seziladi. Baʼzan soʻzlar betaraf maʼnoda boʻlsa ham, intonatsiya ularni ijobiy yoki salbiy mazmunga ega qilib koʻrsatishi mumkin. Shu jihatdan intonatsiya insonning ichki holatini ifodalovchi muhim vosita sanaladi.

Nutq madaniyatida intonatsiyaning ahamiyati juda katta. Toʻgʻri tanlangan intonatsiya nutqni mantiqli, ravon va taʼsirchan qiladi. Bir xil ohangda, pauzasiz yoki haddan tashqari tez nutq tinglovchini charchatadi va fikrning toʻliq yetib bormasligiga sabab boʻladi. Ayniqsa, oʻqituvchi, notiq, jurnalist va boshlovchilar uchun intonatsiyani toʻgʻri qoʻllash professional mahorat belgisi hisoblanadi.

Taʼlim jarayonida intonatsiya alohida ahamiyat kasb etadi. Oʻqituvchining nutqidagi toʻgʻri intonatsiya darsning qiziqarli va tushunarli boʻlishini taʼminlaydi. Notoʻgʻri intonatsiya esa oʻquvchilarning eʼtiborini pasaytirishi mumkin. Shu sababli nutqni shakllantirishda intonatsion mashqlarga eʼtibor qaratish zarur.

Intonatsiya yozma nutqda toʻliq ifodalanmasa-da, tinish belgilari orqali qisman aks etadi. Nuqta, vergul, soʻroq va undov belgilarining oʻrni yozma nutqda intonatsiyani anglashga yordam beradi. Bu holat ogʻzaki va yozma nutqning oʻzaro bogʻliqligini koʻrsatadi.

Intonatsiya nutqning muhim fonetik vositalaridan biri boʻlib, u gapning maʼnosi, emotsional rang-barangligi va kommunikativ vazifasini belgilaydi. Intonatsiya orqali nutq jonlanadi, fikr aniq va taʼsirchan ifodalanadi. Oʻzbek tilida intonatsiyaning oʻziga xos qonuniyatlari mavjud boʻlib, ularga rioya qilish nutq madaniyatini oshiradi. Shuning uchun intonatsiyani chuqur oʻrganish va amaliy nutqda toʻgʻri qoʻllash tilshunoslikning muhim va dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G‘., Rustamov A. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Fonetika.* — Toshkent.
2. Rahmatullayev Sh. *O‘zbek tilining fonetikasi.* — Toshkent: Fan.
3. Madvaliyev A. *O‘zbek tili fonetikasi va fonologiyasi.* — Toshkent.
4. Hojiyev A. *Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati.* — Toshkent.
5. Yusupov Sh. *Nutq madaniyati asoslari.* — Toshkent: Universitet.
6. Karimov B. *O‘zbek tilida intonatsiya va ohang masalalari.* — Toshkent.